

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

УДК 821.161.3

РЭЦЭПЦЫЯ МАТЫВА «ВЯРТАННЕ» Ў БЕЛАРУСКОЙ ПРОЗЕ ХХ СТ.

канд. філал. навук, дац. З.І. ТРАЦЦЯК
(Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт)
zoja.tretyak@rambler.ru

Артыкул прысвечаны спецыфіцы мастацкага ўвасаблення матыва «вяртанне» ў беларускай прозе ХХ ст. Вызначаецца яго арганічная павязь з яшчэ адным скразным для айчынай літаратуры матывам – «навалы-кантынуум». Прасочваецца тэндэнцыя да разгляду псіхафізічных праблем прыватнага персанажа-франтавіка ў сукупнасці з агульнаграмадскімі. Робіцца акцэнт на пільнай патрэбе герояў знайсці адэкватныя моўныя сродкі, здольныя перадаць не толькі падзейны, але і эмацыйны складнік перажытага. Падкрэсліваецца надзвычайная важкасць абсалютнай праўдзіўсці як асноўны ўзаемаадносін сумленнага персанажа-ветэрана са светам.

Ключавыя словы: беларуская літаратура, ваенная проза, матыў «вяртання», навала-кантынуум.

Уводзіны. Творчыя інтэнцыі Э.М. Рэмарка зрабілі матыў «вяртання» знакавай з’явай у ваеннай літаратуры ХХ ст. Алюзіўна адсылаючы да біблейскай гісторыі пра блуднага сына, раман Рэмарка «Вяртанне» распачаў размову пра ўплыў татальнай вайны на псіхафізічны стан ветэрана (шырэі – на ўсё грамадства, так ці інакш змененае кровапраліццем на вайне). Паралельна ў мастацкай літаратуры разглядаліся значныя грамадска-палітычныя праблемы: рэвізія каштоўнасных арыентацый, прапанаваных рознымі інстытуцыямі (ад царквы да школы), асэнсаванне феномену франтавога таварыства (проціпастаўленага адносінам з цывільнымі), пошукі сэнсу быцця. Напрацягу мінулага стагоддзя айчынная ваенная літаратура звярталася да дадзенага матыву, надаючы яму ўнікальную нацыянальную афарбоўку. Напрыклад, паводле логікі гістарычнага працэсу, адзін і той жа персанаж, які існаваў у плыні «навалы-кантынуума», мог некалькі разоў за жыццё «вяртацца» да міру: пасля Першай сусветнай, рэвалюцыі 1917 г., Грамадзянскай вайны і г.д. (што дэталёва прадстаўлена ў творах У. Гніламедава пра сям’ю Кужаляў). У той жа час, як і героі Э.М. Рэмарка, беларускія праганысты кожны эпізод «вяртання» перажывалі як момант, калі абвастралася «прага чысціні, прастаты», нараджалася жаданне канчаткова «адмовіцца ад хлусні, няшчырасці, дурноты» [1, с. 134].

Беларуская даследчыца ваеннай літаратуры І. Шаблюўская вылучыла некалькі яе значных функцый: псіхааналітычную і філасофскую, функцыю сведчання [2, с. 164–165]. На нашу думку, мастацкае ўвасабленне матыву «вяртання» задавальняла патрэбу пісьменніка выказацца, агучыць адносіны да болю, жаху і бессэнсоўнасці вайны, акцэнтаваць экзістэнцыяльныя праблемы, што рэльефней паўставалі ў экстрэмальных абставінах. Увасабленне названага матыву становілася адмысловым эмацыянальным сведчаннем пакут, якія ні ў якім разе не павінны былі замоўчывацца.

Асноўная частка. М. Гарэцкі – пачынальнік айчынай ваеннай літаратуры ХХ ст. – не застаўся ў баку ад распрацоўкі матыву «вяртання». У запісках «На імперыялістычнай вайне» пісьменнік падаў вынікі назіранняў за асобнымі канцэптуальна значнымі праявамі тэмпаральнага разрыву. Беларускі мастак слова вылучыў не толькі момант адасаблення мірнага быцця і франтавога існавання, але і кропку парыву, калі ветэран, які прызвычаіўся да смерці і вынішчэння, трапляў у свет цывільных. На пабыўцы Лявон Задума перажыў складаны псіхалагічны момант: «яшчэ і месяца няма, як вярнуўся дамоў, і вось ізноў такое звычайнае, нуднае жыццё, як быццам не было ані тых акопаў, ані той аперацыі. Ізноў нудна і нецікава» [3, с. 117]. Так лакалічна праявіўся праблема, звязаную з канфліктамі дэструктыўнага вопыту, што нагадаў пра сябе сненнімі, дэпрэсіяй, разважаннямі пра аксіялагічны крызіс, і адноснай нязменнасці побыту і меркаванняў асяродку, які ў меншай ступені адрэагаваў на выдаткі татальнай вайны. Акрамя таго, персанаж адчуваў абразу за «дэвальвацыю» перажытага, не жадаў працягваць існаванне ў «ціхай плыні», што кіравалася стэрэатыпнымі поглядамі на месца «маленькага чалавека» ў свеце. У аповесці «Дзве душы» М. Гарэцкі падсумаваў іранічны назіранні асобы, якая перажыла вайну і рэвалюцыю, за сучасным ёй мірным быццём: «Калі маюць што з’есці, дык з’ядуць у вёсцы з брудам ... З’ядуць дар прыроды так, як даецца ён проста з уроды: з зямлёю, з шалупою.

Калі маюць там з чаго вопратку пашыць, дык пашыюць яе так, што хаця пячурны чалавек апранай яе! [...] І мізэрнае жыццё, і нуднае жыццё. Няма тут кніжак, няма тут мастацтва [...] Няма прынаднай маркоты чужыя або адважных рэвалюцыйных страмленняў» [4, с. 83–84]. Такім чынам аўтар падводзіў чытачоў да высновы, што персанаж-ветэран рызыкаваў жыццём за ідэалы, якія часам мелі аддаленае дачыненне да будзённага жыцця яго суайчыннікаў – таго жыцця, якое так прагнуў змяніць да лепшага экс-франтавік.

Думкі М. Гарэцкага арганічна ўступілі ў дыялог з творамі замежных аўтараў на тую ж тэматыку. Так, літаральна сінхронна з запіскамі «На імперыялістычнай вайне» (1925) свет пабачыла апавяданне Э. Хемінгуэя «Салдацкі дом», прысвечанае Гаральду Крэбсу – «блуднаму сыну», які апынуўся дома за позна, каб патрапіць на хвалі псеўдапатрыятычнай істэрыі, што апанавала амерыканцаў пасля Першай сусветнай вайны. З іншага боку, Крэбс з’явіўся якраз у час дзеля таго, каб спазнаць ціск грамадства «амерыканскай мары» на кожнага з ветэранаў, хто пагражаў ператварыцца ў нон-канфарміста.

М. Гарэцкі заўважаў, што, скончыўшы з непасрэдным удзелам у баявых дзеньнях, былы франтавік паступова пачынаў разважаць пра складаныя праявы перажытай вайны, яе уплыў на псіхафізічны стан шарагоўца. Так, у шпіталі Лявон Задума ўпершыню са жніўня 1914 г. заглыбіўся ва ўласны ўнутраны свет, у чарговы раз знайшоў парадаксальны аб'ект для разважанняў: «Калі не дужа трасло, я думаў, што такое боль ..., і чаму ён ёсць ува ўсіх жывых істот. Што такое боль? Раздражненне нерваў – і ён ёсць як бы толькі ў думках таго, каму баліць. Можа, і ў дрэва ён ёсць, калі дрэва сякуць сякераю, толькі мы гэтага не ведаем» [3, с. 104]. На нашу думку, пошукі крыніцы болю сведчылі пра вяртанне асобы, якая шмат часу балансавала на экстрэмальным памежжы, да адноснай нармальнасці. Гэты напаўзабыты стан характарызаваўся перш за ўсё абвостранай прагай да ўсіх праяў чалавечнасці.

Аповед пра адмысловы псіхічны стан былога франтавіка – значны складнік твораў, прысвечаных вяртанню да міра. Напрацягу XX ст. беларускія аўтары заглыбляліся ў хваравітую гульню траўмаванай свядомасці. Часцей за ўсё аналізаваўся стан снення, якое яднала перажытае і фантазмагарычнае. Яскравай ілюстрацыяй такога спалучэння служыць сон Тарэнты з рамана «Праз гады» П. Галавача. Франтавы вопыт, верагодна, пакладзены ў аснову наступнага фрагмента: «Цёмная ноч. Такая цёмная, што за пару крокаў нельга разгледзець чалавека ... Стомленыя ногі шлёпаюць па лужынах ... Гліна наліпае на чобаты і робіць іх да немагчымага цяжкімі ... Хоць бы адну хвілінку спыніцца, пастаяць. Але трэба ісці. Трэба, карыстаючыся цемрай, адысці на наступную пазіцыю» [5, с. 124]. Аўтар падкрэсліваў гіперрэалістычнасць і рацыянальнасць гэтай часткі сюжэтнага сну, які праз некалькі эпізодаў набыў сюррэалістычныя рысы: «з-за небасхілу, расейваючы цемру, падняўся высока ў неба велізарны слуп святла ... хіснуўся слуп у адзін, у другі бок, на момант замёр нерухома ..., а пасля павольна пачаў падаць на зямлю ... З гэтым вышырнуў з-за небасхілу другі слуп святла, і, то скрыжоўваючыся, то расоўваючыся па баках, яны захадзілі па-над зямлёй. Нехта страшны працягнуў з-за небасхілу доўгія свае вогненныя рукі і абмацае імі зямлю ... Вось ён узмахнуў рукою над галавамі шчыльнай рухавай масы згорбленых ценяў, што ідуць па гразі ў цемры ... Пасля абедзве рукі павольна зблізіліся, як бы збіраючыся абняць гэты строй ценяў, і захадзілі па строі, абмацаваючы кожнага паасобку. Цені палахліва замітусіліся ..., стараючыся ўцячы. Але ўцячы нельга было. З-за небасхілу ... паляцелі шыпучыя клубкі агню ... Вакол падаюць палымнеючыя клубкі, разрываюцца, шыбаюцца ў цемру кавалкамі чалавечых цел, а над усім поўзаюць ... страшныя вогненныя рукі» [5, с. 125]. П. Галавач (пісьменнік, які працаваў у сацрэалістычнай плыні) нездарма ўключыў у твор дадзены эпізод: чалавек пачатку XX ст. (незалежна ад сваіх палітычных поглядаў ды краіны жыхарства) спрабаваў высветліць заканамернасці функцыянавання свядомасці, асабліва ў экстрэмальнай сітуацыі.

Беларускія мастакі слова, якія распрацоўвалі матыў «вяртання», сведчылі пра адмысловую ролю памяці, што ў асобных выпадках становілася ўсё больш яскравай. Персанаж аповесці «Дзве душы» М. Гарэцкага Абдзіраловіч заўважаў, што ён «меў такі характар, што нічога не адчуваў глыбока адразу. Затое ж, калі міналіся дні, тыдні й месяцы і калі ў іншых людзей слёзы высыхалі. Ён патроху ды болей а болей пераймаўся тым, што некалі фатаграфічна адбілася ў яго памяці» [4, с. 57 – 58]. Пры гэтым «трупы, бачаныя на вайне безуважна, пачыналі парушаць часам яго спакой толькі тады, калі адышлі яны болей-меней у мінуўшчыну» [4, с. 59]. На нашу думку, нешта падобнае перажылі самі пісьменнікі-ветэраны (М. Гарэцкі, Р. Олдынган, Э.М. Рэмарк, Э. Хемінгуэй), якія стварылі найбольш рэпрэзентатыўныя творы пра Першую сусветную вайну праз дастаткова вялікі прамежак часу.

Прастора памяці прыцягвала герояў, якія абвострана адчувалі, што іх жыццё страціла сэнс. Было дастаткова невялікага прамежку часу, каб пасляваенная эйфарыя адступіла месца роздуму. Персанаж аповядання «Герой нацыі» Э. Самуйлёнка, Франц Штанге, паяднаў у адно перажытае яго равеснікамі (патрыятычны ўздым перадваенных гадоў, ідылічныя малюнкi на прапагандысцкіх плакатах часоў мабілізацыі, захапленне подзвігамі герояў на пачатку Першай сусветнай вайны, прага надзвычайнага ўчынку, народжаная рамантычнымі ўяўленнямі) і новыя тэндэнцыі рэчаіснасці. Персанаж не мог не жажнуцца ад сваіх адкрыццяў: «на небе эскадрылія многаматорных бомбавозаў, якія пабудавалі зусім нядаўна. І з імі цэлыя стаі знішчальнікаў ... Гэта манеўры, забава. Але як толькі хлопчыкі ў скураным адзенні пачнуць гуляць усур'ёз, то тады ... не хоцьць кветак на кожнага мёртавага» [6, с. 123]. Такім чынам, Э. Самуйлёнак стварыў адмысловы мастацкі вобраз ветэрана, які не пагадзіўся з пасіўным назіраннем за чарговай эскалацыяй ваяўнічых настрояў ужо пад фашысцкім сцягам. Грамадзянская адказнасць вымусіла персанажа забыцца на інстынкт самазахавання і выступіць па радыё, зневажаючы канфармісцкую масу сваімі словамі пра мілітарызм і яго наступствы.

Роля памяці ўзрастала таксама для тых персанажаў, якія вярталіся са шпіталю ў інваліднасцю. У выпадку са сляпым Антосем з аповесці «Набліжэнне» З. Бядулі вайна «падаравала» апошнія візуальныя ўражання, таму ў радыкальна новых для героя абставінах ён «жмурыць вочы, як відушчы, і час, парваны вайною на дзве часткі, ён злучае ў адно сваёй памяццю» [7, с. 116]. Аўтар падкрэсліў, што ўмовы быцця вымагалі ад ветэрана-інваліда не толькі заглыблення ва ўспаміны, але і адаптацыі да рэчаіснасці. Той жа Антось заўважаў, што «з кожным днём пачынае абвастрацца, як брытва, яго слых. Ловіць шолэхі і гукі з той смагласцю, нібы павук муху. Як скупы песціць золата, песціць рыжы Антось людскія галасы» [7, с. 114]. Дарэчы, і ваенны вопыт, і набыты востры слых зрабілі персанажа запатрабаваным, калі да Каганцоў наблізіўся фронт. Антось з усімі забытага калекі ўраз стаў ваенным спецыялістам, які даваў слушныя парады. Асобныя рысы светаўспрымання гэтага персанажа можна параўнаць з адчуваннямі Флэры Гайшуна з «Хатынскай аповесці» А. Адамовіча.

Вяртанне да міру не заўжды асацыявалася з непасрэдным заканчэннем баявых дзеянняў. Акрамя легітым-нага для афіцыйных улад і цывільных вяртання былога байца ў якасці хворага (параненага), беларускія пісьменнікі спыняліся на постаці дэзерціра, які самастойна вырашаў, калі яму заключыць «спартаны мір», сысці з поля бою. Для падобных твораў характэрны зварот да матываў учынку, які, у залежнасці ад палітычнай ангажаванасці аўтара, то ўспрымаўся як годная праява сацыяльнай свядомасці салдата («развітанне» з царскім войскам, якое вядзе імперыялістычную вайну), то як злачынства (у часы, калі савецкая краіна змагаецца са знешнімі і ўнутранымі ворагамі). Паказальна, што асобныя беларускія прэзакі нават ва ўмовах цензуры стваралі псіхалагічна дакладны вобраз дэзерціра, які не заўсёды адпавядаў ідэалагічным клішэ. Звернемся да апавядання Я. Нёманскага «Дэзерцір», у якім матывы галоўнага героя акрэслены так: «Там, далёка на Беларусі, стаіць яго вёска, у якой ёсць і яго ўласная хата, свая сям'я, ... і яму так захацелася дадому, так пастылым паказалася блукацца па гэтых пустых снежных лясах ды балотах, не маючы ніколі прытулку, адчуваючы вечны голад і страх смерці! Васілю стала здавацца зусім незразумелым, што не толькі іх полк, але і шмат другіх – тысячы людзей – сядзяць васьмь у гэтую самую ноч у такіх самых шалашах, мерзнуць, пухнуць ад голаду і холаду. Вайна? Дзеся чаго яна? Не толькі я, Васіль, выбіўся з сілы, але выбіваецца кожны, каму даводзіцца пабыць тут. Нельга ж узяць ад чалавека больш, чымся ў яго ёсць» [8, с. 83]. Аўтар падкрэсліваў, што барацьба за высокія ідэалы (кашталту ўсталявання сусветнай дыктатуры пралетарыяту) стамляла шарагоўца, які прагнуў нармальнасці, спакою і стабільнасці. На думку Я. Нёманскага, учынак яго персанажа – усплёск адчаю чалавека, які ніяк не мог парваць ланцугі «навалы-кантынуума». Паказальна, што такую асобу чакала яшчэ адно выпрабаванне: «калі ён уцякаў з фронту, то жыццё дома малявалася ў нейкіх ружовых колерах. Цяпер жа ён бачыў, што абмыліўся ў сваіх спадзяваннях, што і тут жыццё праймае сваёю жорсткасцю, што і тут ідзе барацьба, толькі прыгнечаная, заглушаная» [8, с. 94]. Гэтая барацьба ў цывільным антуражы была прыхаванай за бюракратычнай шырмай і новай савецкай рыгорыкай, але па свайму драматызму і трагізму яна не саступала адкрытым баявым дзеянням.

Айчынныя мастакі слова заўважалі, што персанажы-ветэраны (незалежна ад іх вопыту) адчувалі, што за час знаходжання па-за межамі свету цывільных яны авалодалі малазразумелай іншым моўнай сістэмай. Таму перыядычна ў іх узніклі праблемы з камунікацыяй: знешне простыя пытанні кшталту «Забітых многа бывае?», «Ну, як харчы там, скажы?», «Ну, а крыж жа за што палучыў?», «Скажы, вельмі страшна бывае?» [9, с. 26] вымушалі змоўкнуць, бо кожны франтавік выдатна ведаў «негераічныя» адказы. Акрамя таго, заўважалася пустая цікаўнасць людзей, якія не збіраліся слухаць аўтэнтычныя аповеды. Напал сапраўдных эмоцый, выкліканых наноў такімі пытаннямі-напамінамі, вяртаў былых салдат у перажытае, вымушаў яшчэ раз перажыць траўматычныя моманты, вербалізацыя якіх патрабавала зніжанай, табуіраванай лексікі, патэнцыйна абразлівай для чалавека цывільнага і нявопытнага ў справах вайны.

Асобную старонку ў беларускай прозе, прысвечанай матыву «вяртання», займаюць кнігі, якія ўвасабляюць жыццё ветэрана адразу пасля заканчэння Вялікай Айчыннай вайны. С. Грахоўскі (апавесць «Ранні снег») звярнуўся да вопыту асоб, залічаных савецкай уладай у шэрагі «неблаганадзейных», бо яны выпадкова апынуліся на акупаванай тэрыторыі, патрапілі ў палон, ці не маглі пацвердзіць сваю працу поруч з партызанамі / падпольшчыкамі. Абвінавачванні ва ўяўнай здрадзе радзіме прыніжалі годных змагароў з фашызмам, адбіваліся на душэўнай раўнавазе. Менавіта таму дыялог Буевіча са следчым у апавесці С. Грахоўскага гучыць досыць імпульсіўна:

- «– Назавіце ваша прозвішча, імя і па бацьку.
- Раз выклікалі, значыць, ведаеце. А хто вы? І навошта я вам ноччу спатрэбіўся?
- Памочнік райпракурора Пушанкоў. А цяпер адказвайце на пытанне.
- Ну, Буевіч Аляксей Іванавіч.
- Без “ну”. Год і месца нараджэння?
- 1918, вёска Заполле, Ельніцкага раёна, БССР.
- Дзе вас ... захапіла Вялікая Айчынная вайна?
- Там жа, у Ельніцы працаваў настаўнікам.
- І да немцаў на службу адразу пайшлі?
- Ах, васьмь вы аб чым? – павесялеў Аляксей. – Не, не адразу. Толькі праз месяц па загаду падпольнага райкома. Уласна кажучы, чым выкліканы ваш інтарэс?
- Пытанні задаю я ... А якое заданне вам далі, калі перакінулі ў Савецкую Армію?
- Не шкадуючы сіл і жыцця змагацца з нямецкімі захопнікамі, – спакойна адказаў Аляксей.
- Тут не цырк! Не прыкідвайцеся дурнем! Немцы якое заданне далі?» [10, с. 42]. Звышпільнасць і татальны недавер нагадвалі пра горшае ў даваенным мінулым з яго грамадскай устаноўкай на пошукі ворагаў народа. Перажыўшы навалу, персанажы-ветэраны адчувалі прыкрае незадавальненне з-за вяртання да ўжо зведанай несправядлівасці. Акрамя таго, у алузіўным (дастаткова прыхаваным плане) пісьменнік дасылае сваім персанажам думкі пра гіпатэтычнае падабенства розных таталітарных рэжымаў, якія знаходзілі вычварныя сродкі зрабіць сумленнага чалавека «чужым».

Цыкл «Галасы ўтопіі» С. Алексіевіч падсумаваў пошукі беларускай літаратуры XX ст. у распрацоўцы матыва «вяртання». Тыя апавядальнікі ў прозе С. Алексіевіч, якія перажылі афганскую кампанію, абвострана адчувалі ўласную «інакшасць»: «мы не такія, як усе. Іншыя. Якія? Я не ведаю, хто я» [11, с. 22]. Гэтае перажыванне незразумелай выбітнасці прыгнятала персанажаў-ветэранаў. Свае адмоўныя эмоцыі яны фарму-

лявалі правакацыйна, кідаючы выклік і сабе, і канфармісцкай большасці: «герой ці дурань, на якога трэба пальцам паказаць. А можа, злачынец? ... А я там кроў пакінуў ... Сваю ... І чужую ... Нам давалі ордэны, якіх мы не носім ... Ордэны, атрыманыя сумленна на несумленнай вайне» [11, с. 23]. Фармулюючы надзвычайныя ў сваёй важкасці парадоксы, апавядальнікі адкрывалі свае спакутаваныя душы, спадзеючыся хаця б на права быць выслуханым, калі не зразуметым. У новых абставінах канца ХХ ст. «галасы» персанажаў С. Алексіевіч ператвараліся ў носьбітаў цяжкапрымальнай праўды пра чалавека на вайне: «праўда занадта страшная, праўды не будзе. Ніхто не захоча быць першым, ніхто не рызыкне. Хто раскажа, як перавозілі наркотыкі ў трунах? Футры?... Замест забітых ... Хто вам пакажа нізку засушаных вушэй? Баявыя трафеі ... Не можа быць? Няёмка слухаць падобнае? Не можа быць? Выходзіць, можа» [11, с. 102]. Гэта праўда, скіраваная і супраць уласных наіўных уяўленняў, і супраць пэўных грамадскіх канвенцый. Яна была патрэбнай сумленнаму чалавеку, які існаваў у некамафортнай рэальнасці постэкспрэсіянізму, што так прываблівала беларускіх аўтараў «звышлітаратуры» [12, с. 45].

Заклучэнне. Матыў «вяртання», на нашу думку, стаў скразным у айчыннай прозе, прысвечанай самым драматычным старонкам нацыянальнай гісторыі. Беларускія мастакі слова апавядалі пра вяртанне да міру не толькі прыватнага персанажа-ветэрана, але і ўсяго соцыума, які перажыў выпрабаванне Першай сусветнай, рэвалюцыйнай 1917 г. і яе наступствамі, нямецкай і польскай акупацыяй, Вялікай Айчыннай вайной і т.п. Письменнікі ХХ ст. імкнуліся комплексна разгледзець псіхафізічны стан экс-франтавіка (М. Гарэцкі, З. Бядуля, П. Галавач), яго рэакцыю на змены (ці іх адсутнасць) у грамадскім жыцці (М. Гарэцкі, Я. Нёманскі, Э. Самуйлёнак). Асобнай старонкай у беларускай прозе паўсталі творы, прысвечаныя вяртанням з Вялікай Айчыннай у соцыум, які не жывіць выдаткі таталітарызму (апавесць С. Грахоўскага «Ранні снег»). На наш погляд, адмысловым падсумаваннем розных аспектаў увасаблення матыву «вяртання» выступае проза С. Алексіевіч («У вайны не жаночае аблічча», «Цынкавыя хлопчыкі», «Апошнія сведкі»), вытрыманая ў рэчышчы мадэлявання галасоў сведкаў – «звышлітаратуры». Напрыканцы ХХ ст. у сугуччы з такімі галасамі апавядальнікаў пісьменніца адкрыта і праўдзіва сфармулявала думкі і пачуцці людзей, што вярнуліся з вайны.

ЛІТРАТУРА

1. Тычына, М. Народ і вайна / М. Тычына. – Мінск : Бел. навука, 2015. – 433 с.
2. Шаблоўская, І. Паэтыка славянскай ваеннай прозы / І. Шаблоўская // Сусветная літаратура ў беларускай прасторы. Рэцэпцыя. Тыпалогія. Кантакты. – Мінск : Радзіла-плюс, 2007. – С. 163 – 179.
3. Гарэцкі, М. На імперыялістычнай вайне (Запіскі салдата 2-й батарэі N-скай артылерыйскай брыгады Лявона Задумы) / М. Гарэцкі // Збор твораў : у 4 т. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1985. – Т. 3. – С. 5–128.
4. Гарэцкі, М. Дзве душы / М. Гарэцкі // Творы: Дзве душы: Апавесць. Апавяданні. Жартаўлівы Пісарэвіч: П'еса. Літаратурная крытыка і публіцыстыка. Лісты. – Мінск : Маст. літ-ра, 1990. – С. 6–106.
5. Галавач, П. Праз гады / П. Галавач. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1984. – 368 с.
6. Самуйлёнак, Э. Герой нацыі / Э. Самуйлёнак // Дачка эскадрона: апавяданні. – Мінск : ДВБ, Мастацкая літаратура, 1937. – С. 92–136.
7. Бядуля, З. Набліжэнне: Апавесць / З. Бядуля. – Менск : Дзярж. выд-ва Беларусі, Сектар мастацкай літаратуры, 1936. – 230 с.
8. Нёманскі, Я. Дэзерцір / Я. Нёманскі // Творы. – Мінск : Маст. літ-ра, 1984. – С. 77–104.
9. Скрыган, Я. Затока ў бурах / Я. Скрыган // Выбраныя творы : у 2 т. – Т. 2. – Апавяданні. Апавесці. Літаратурны роздум. – Мінск : Маст. літ-ра, 1985. – С. 7–55.
10. Грахоўскі, С. Ранні снег / С. Грахоўскі // Дзве апавесці. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1980. – С. 3–182.
11. Алексіевіч, С. Цынкавыя хлопчыкі / С. Алексіевіч. – Мінск : Беларусь, 1991. – 176 с.
12. Сінькова, Л. Беларуская «звышлітаратура»: Васіль Быкаў, Алесь Адамовіч, Святлана Алексіевіч / Л. Сінькова // Беларуская «звышлітаратура»: літаратуразнаўчыя і літаратурна-крытычныя артыкулы. – Мінск : Кнігазбор, 2019. – С. 10–45.

Паступіў 13.12.2019

RECEPTION OF 'DER WEG ZURÜCK' MOTIVE IN THE TWENTIETH CENTURY BELARUSIAN FICTION

Z. TRATSIAK

The article deals with 'der Weg zurück' motive in the twentieth century Belarusian fiction. Its organic link with another transversal motive ('continuous war') typical to the national literature is determined. The tendency to consider the psycho-physical problems of a private character (who is an ex-combatant) in combination with the public ones is studied. The characters' need to find adequate language tools that can convey not only the event, but also the emotional component of their experience is emphasized. The extreme importance of the absolute trustworthiness in the relations of an honest veteran-character and the world is pointed out.

Keywords: Belarusian literature, military prose, "return" motif, invasion-continuum.